

Bert van Oers

Jean Valsiner & René van der Veer, *The social mind. Construction of the idea.* Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0 521 58036 6 (Hb)/0 521 58973 8 (Pb), xi + 488 blz, Euro 79,00 respectievelijk Euro 28,00.

Het denken over de aard van de menselijke geest heeft gedurende de afgelopen eeuw een hoge vlucht genomen. Door het werk van vele psychologen en wijsgeeren is de idee van de 'social mind' inmiddels een gevestigde opvatting geworden, die zo diep geworteld is dat we ons vaak nauwelijks realiseren dat dit een moei-

zaam opgebouwd *idee* is dat door het werk van velen geobjectiveerd en verankerd is in onze manier van kijken naar mensen.

Dit is slechts één van de conclusies die Valsiner & Van der Veer trekken aan het einde van hun magistrale 425 pagina's lange studie naar de constructie van de idee van 'the social mind'. Maar erg veel reden daar trots op te zijn geven zij de hedendaagse psychologen overigens niet. In feite zijn we nog steeds bezig met ideeën die 100 jaar geleden ook al grotendeels aanwezig waren in het werk van bijvoorbeeld Janet, Baldwin en Vygotskij. De ontwikkelingen gaan langzaam (p. 419). In de opbouw van wetenschappelijke ideeën, zoals dat van de 'social mind', vertonen wetenschappers een grote intellectuele onderlinge afhankelijkheid ('intellectual interdependence'). Zij ontpoppen zich daardoor veelal als volgers van ideeën van anderen, zonder erin te slagen daaraan wezenlijk nieuwe dimensies toe te voegen. Het voortbouwen op ideeën van voorgangers betekent weliswaar een vliegende start, maar het kan ook het denken blokkeren of inperken. Ook wetenschappers ontsnappen niet aan dit gevaar, en Valsiner en Van der Veer laten in dit boek prachtig zien hoezeer wetenschap mensenwerk is.

Inclusief de *Introduction* en aan het eind *Conclusion* is het boek opgebouwd uit elf hoofdstukken. In de eerste hoofdstukken schetsen de auteurs een ideeëngeschiedenis waarin de intellectuele interdependentie tussen onderzoekers het basale raamwerk vormt: 'The intellectual interdependency of ideas in science is embedded in the web of social-personal interdependencies of the makers, carriers, and users of science' (p. 18). Vervolgens laten zij in hoofdstuk twee zien dat het idee van het sociale karakter van de menselijke geest in sterke mate beïnvloed is door 19de eeuwse studies betreffende hypnose, hysterie en slaapwandelen. In de daarop volgende hoofdstukken behandelen de auteurs diverse onderzoekingen die met de vraag naar de sociale beïnvloedbaarheid van de menselijke geest samenhangen. Zij doen dat aan de hand van het werk van een keur van invloedrijke onderzoekers: Janet, Baldwin, James, Dewey, Mead, Wundt c.s., Vygotskij en tenslotte ook verschillende hedendaagse onderzoekers in deze traditie (o.a. Wertsch, Shweder en Boesch).

Elk hoofdstuk presenteert een overweldigende hoeveelheid informatie over het onderzoek van de betreffende psycholoog en de discussies waarin hij (het zijn inderdaad allemaal mannen!) verzeild raakte. In hun zoektocht naar een acceptabele conceptualisering van de 'social mind' laten Valsiner en Van der Veer zien hoezeer deze hele discussie over het sociale karakter van de menselijke geest verweven is met vragen naar de gewenste eenheid van analyse en hoe ontwikkeling geconceptualiseerd moet worden.

De socioculturele theorie probeert de 'mind' principieel holistisch te benaderen. Terecht besteden Valsiner en Van der Veer zeer uitvoerig en minutieus aandacht aan (de geschiedenis van) dit holistische uitgangspunt van de socioculturele theorieën (hoofdstuk 7). De grondige bespreking van het holistisch uitgangspunt en zijn implicaties (onder andere voor de systematisering van het begrip microgenese) maakt dit boek tot een bijzondere bijdrage aan de hedendaagse discussies binnen de sociale wetenschappen.

Valsiner en Van der Veer hebben met dit boek een rijke en onmisbare bron toegevoegd aan het denken over het menselijk bewustzijn ('mind') voor iedereen die op dit terrein werkzaam is en zich bewust is van historiciteit van deze onderneming. Vanaf het begin krijgt de lezer echter het gevoel dat de auteurs meerdere doelen nastreven met dit boek: het kan gelezen worden als een wetenschapsdynamica waarin wordt geëxpliciteerd hoe wetenschap zich ontwikkelt in het spanningsveld tussen individuele constructies aan de ene kant en sociaal-politieke krachten aan de andere.

Volgens de auteurs behoort zo'n analyse niet tot de psychologie per se: 'Our effort does not belong to psychology (or other social sciences) per se. (...)'. Zij rekenen hun uitspraken tot 'the realm of the social organization of science' (p. 26/7). Hierin speelt de 'intellectual interdependency' een cruciale rol en daarin doen vele deelnemers mee: 'not just scientists, but also their grandmothers, their doctoral students, research assistants, or other lay persons, social institutions (...) and scientific institutional categories called "disciplines"' (p. 20).

Maar naast deze wetenschapsdynamische optiek bevat het boek ook een minutieuze *ideeëngeschiedenis* betreffende de notie van 'the social mind'. Vele bekende en minder bekende gebeurtenissen, processen, concepten en visies passeren hier de revue. De auteurs zijn erin geslaagd een groot aantal bronnen bij elkaar te zetten. Zij zijn daarin onvermijdelijk selectief geweest. 'Scientists actively select their sources of influence', zo schrijven zij over de door hen besproken onderzoekers (p. 19). Dat geldt ook voor Valsiner en Van der Veer zelf. Het is wel jammer dat de fundering van hun selectie niet expliciet wordt gemaakt. Daardoor rijst de vraag of zij niet juist deze onderzoekers besproken hebben omdat die de conclusies die ze wilden trekken het best ondersteunen.

Tot slot hebben de auteurs ook onmiskenbaar een *methodologische* bedoeling met het boek. Met grote zorg bezien zij de psychologie die zich alleen nog door praktische relevantie en politieke 'accountability' laat leiden en vrijwel theorie-loos data verzamelt (en zij bekritisieren daarin zowel de kwantificerende als de kwalitatief-beschrijvende benaderingen). 'Psychology has turned into a stern, uninventive discipline in which the right ways of acquiring knowledge suppresses the potential for major intellectual breakthroughs. By such singing to the Kuhnian tune of normal science forever, psychology may eventually commit suicide as a discipline' (p. 2).

Het gehele boek door laten de auteurs hun zorg doorklinken over de gevolgen van de ideologische claim dat psychologie een empirische wetenschap is die vervolgens gebruikt wordt als legitimering voor het uitsluitend theoriearm data verzamelen (o.a. p. 321). Op deze manier wordt de theorieontwikkeling van de psychologie gestagneerd. Uiteindelijk verzuchten zij dan ook: 'How can a science produce a myriad of results which merely indicate that something is marginally different from something else, and remain intellectually satisfied?' Het is een goede vraag, maar de auteurs slagen er zelf ook niet in daartoe een duidelijke alternatieve methodologie aan te wijzen. Hoe hun visie op onderzoek uiteindelijk ook naar een vernieuwing van de methodologie voor experimenteel en praktijkgericht onderzoek leidt, of naar een vernieuwde subsidiepolitiek die de consequenties van deze visie werkelijk onder ogen durft te zien, is in het boek onderbelicht gebleven.

Het is overigens te hopen dat het boek ook buiten de socioculturele citeergemeenschap gelezen gaat worden. Het zwengelt een aantal zeer fundamentele discussies aan die voor de toekomst van de menswetenschappen van essentieel belang zijn. Dit betekent overigens niet dat er op dit boek niets aan te merken zou zijn. Bronvermeldingen zijn bijvoorbeeld soms niet terug te vinden en waarom de auteurs, die zo zorgvuldig te werk plegen te gaan, in vredesnaam de naam van Klaus Holzkamp stelselmatig spellen als Holzkampf blijft een raadsel. Maar dit soort futiliteiten staat in geen enkele verhouding tot het intellectuele genoegen dat het bestuderen van dit boek met zich meebrengt.